

БЕКТЕМИН
№8 жалпы билим берүү орто
мектебинин директору
Алчыңбаева Н.Н.
“ 5 ” сентябрь 2022-ж.

№8 жалпы билим берүү орто мектебинде 2022-2023- окуу жылында кыргыз тили КРнын мамлекеттик тили статусун алгандыгынысн 33 жылдыгына карата өткөрүлүүчү бир айлык кыргыз тил жана адабият декадасынын планы

№	Иштин мазмуну	Мөөнөтү	Жооптуулар
1	Мамлекеттик тил күнүнүн 33 жылдыгына карата доклад жасоо.	05.09.2022	Предметтик мугалимдер
2	Мамлекеттик тил күнүнүн 33 жылдыгына карата жана улуттук нарк насилдер боюнча класстык сааттарды өтүү, дубал гезиттерди илүү	05.09.-13.10.2022	Предметтик мугалимдер
2	Мамлекеттик тил күнүнүн 33 жылдыгына карата кыргыз акын жазуучуларынын чыгармаларынан сюжеттүү сүрөттөрдү тартуу (5-10- класстар)	05.09.-13.10.2022	Предметтик мугалимдер
3	“ Кыргыз тили - кыргыз элинин улуттук тили, улуттук маданиятынын очогу ” мамлекеттик тилге 33 жыл .Адабий чыгармачылык кече.	23- сентябрь Жыйын зал 14:00- 15:15	Уюштуруучу Предметтик мугалимдер
4	Мамлекеттик тил күнүнүн 33 жылдыгына карата видео- ролик уюштуруу	сентябрь	Уюштуруучу Предметтик мугалимдер
5	“Адабияттын чыгаан инсандарын эскерүү” адабий кече.	октябрь	Кыргыз тили мугалимдери Класс жетекчилер
6	“Эне тилим -эне сүтүм” дил баяндын конкурсу 8-10- класстар уюштуруу	05.09.-13.10.2022	Кыргыз тили УБ кырг тили мугалимдери класс жетекчилер
7	Мамлекеттик тил күнүнүн 33 жылдыгына карата көркөм окуу, обондуу ыр, бийлерди уюштуруу	05.09.-13.10.2022	Уюштуруучу Предметтик мугалимдер

Уюштуруучу

Ж.А.Ирсалиева

2022-2023- окуу жылында №8 жалпы билим берүү орто мектебинде 23-сентябрь мамлекеттик тил күнүнүн 33 жылдыгына карата өткөрүлүүчү иш –чаранын планы боюнча маалымат

Кыргыз Республикасынын мамлекеттик тили жөнүндө Мыйзамын, Кыргыз Республикасында мамлекеттик тилди өнүктүрүү жана тил саясатын өркүндөтүү боюнча чаралар жөнүндө Кыргыз Республикасынын Президентинин жарлыгын аткаруу жана 23- сентябрь Кыргыз Республикасынын мамлекеттик тил күнүн белгилөө максатындагы буйрукту аткаруу боюнча №8 жалпы билим берүү орто мектебинде мамлекеттик тилдин бир айлыгын өткөрүү иш планы иштелип чыкты. Мектеп ичинде бир айлык өткөрүлдү. 5-сентябрь күнү мамлекеттик тилдин бир айлыгынын ачылышы болуп, 10-класстын окуучусу Акылбек кызы Самира кыргыз тили жөнүндө доклад окуду. 5-9-класстардын окуучулары көркөм окуу айтышып, кыргыз тил гимнин музыканын коштоосунда ырдашты.

23- сентябрь күнү “Кыргыз тили - кыргыз элинин улуттук тили, улуттук маданиятынын очогу ” аттуу адабий музыкалык салтанаттуу иш чара уюштурулду. Мектептин директору бардык мугалимдерди жана окуучуларды мамлекеттик тил күнү менен куттуктады.

Мамлекеттик тил күнүнүн 33 жылдыгына карата видео- ролик көркөм окуу, обондуу ыр, бийлерди уюштурулду, тилдин улуулугу, тарыхы тууралуу видеолор көрсөтүлдү. “Эне тилим -эне сүтүм” дил баяндын конкурсу 8-10- класстардын окуучуларынын арасында болуп, 10-класс окуучусу Кенжебек кызы Наргизанын аткарган иши I орунга татыктуу болду. Бир айлыктын аралыгында мамлекеттик тилдин 33 жылдыгына карата жана улуттук нарк-насил боюнча класстык сааттар өтүлдү.

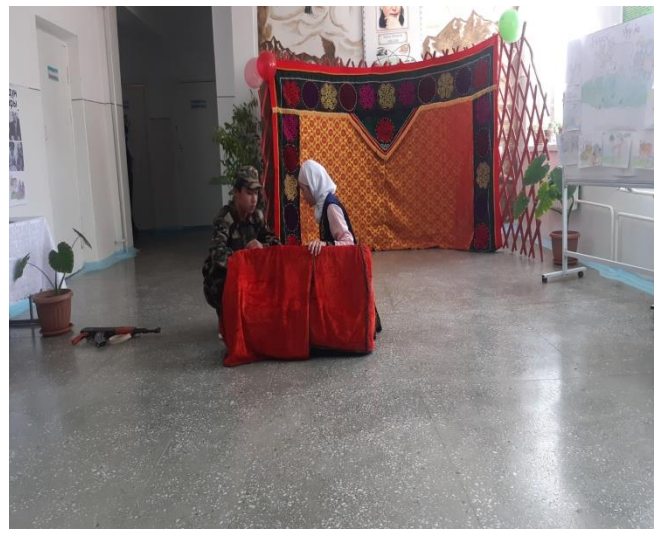
“Адабияттын чыгаан инсандарын эскерүү” адабий кече болуп, кыргыз элибиздин улуу акын-жазуучуларын эскерүү менен окуучулар тарабынан чыгармаларынан сахнаштырылган үзүндүлөр аткарылды, көргөзмөлөр уюштурулду. Мектепте өткөрүлгөн бир айлыкта кыргыз тилинин кадыр-баркын көтөрүүгө жана окуучуларды кыргыз тилин сүйүүгө жана барктоого чакырылды. Иш чаралар окуучуларга чоң таасирин тийгизди.

Даярдаган: Уюштуруучу Ирсалиева Жибек Абдимамытовна

23 – сентябрь Мамлекеттик тил күнүнө карата “Кыргыз тили - кыргыз элинин улуттук тили, улуттук маданиятынын очогу” аттуу салтанаттуу кече

“Кыргыз тили - кыргыз элинин улуттук тили, улуттук маданиятынын очогу” аттуу салтанаттуу кеченин программасы

№	Иштин жүрүшү	Сааты	Эскертүү
1.	“Кыргыз тили - кыргыз элинин улуттук тили, улуттук маданиятынын очогу” аттуу салтанаттуу кеченин ачылышы	14:00- 14:03	
2.	КРнын Гимни	14:03- 14:05	
3.	1. №8 жалпы билим берүү орто мектебинин директору Алчынбаева Наима Надировнанын сөзү 2. №8 жалпы билим берүү орто мектебинин директордун окуу тарбия иштери боюнча орун басары Мамырбаева Алтынбү Калыкеевнанын сөзү	14:05- 14:10 14:10- 14:20	
4.	Адабий-кече	14:20- 15:10	
5.	Кеченин жабылышы	15:10- 15:15	

“Кыргыз тили - кыргыз элинин улуттук тили, улуттук маданиятынын очогу” аттуу салтанаттуу кеченин сценарийи

Алып баруучу: *Кымбаттуу агай-эжелер, кадырлуу коноктор жана сүйүктүү окуучулар! Бүгүнкү майрамга арналып, мамлекеттик тил күнүнө карата даярдалган “Кыргыз тил-кыргыз элинин улуттук тили, улуттук маданияттын очогу” аттуу салтанаттуу кечемизге куш келипсиздер!!!*

(КРнын мамлекеттик гимни жаңырат)

1-алып баруучу:

Кырандай кызыл гүлдөй өскөн тилим,
Кыяндап жамгыр болуп төккөн тилим.
Улуттун оргуп чыккан башатына,
Уюган алтын сымал чөккөн тилим.
Мөндүрдөй сабалаган акын тилим,
Мөңгүдөй ай-асманга жакын тилим.
Машакат мүшкүл тарткан заманда да,
Майдалап бөлүнбөгөн бүтүн тилим.

Ооба, ар бир кыргыз жаранына эне тили эне сүтүндөй табылгыс, кол жеткис – ыйык. Аны ар бир кыргыз жараны көөдөнүнө кыт уюгундай уютуп, сактап, муундан муунга өткөрүп берүүсү парз.

Дал ошондой кыргызга кыргыз тили үчүн жан аябай күрөшүп, кыргыз десе, кыргыз тили десе бүгүн да жан берүүгө даяр турган атактуу улуу инсандарыбыз жок эмес. Алар азыр да төрүбүздө конок болуп отуруп бергендерине абдан кубанычтабыз.

Демек, Эне тил жөнүндө эки-ооз сөз айтып кетпесе болбос. Эмесе, мектеп жетекчилигине сөз кезегин берсек.

Алып баруучу: Анда азыр ушул салтанатуу кечени ачып берүү үчүн

1. №8 жалпы билим берүү орто мектебинин директору Алчынбаева Наима Надировна эжекебизди чакырабыз.

2. Директордун окуу тарбия иштери боюнча орун басары Мамырбаева Алтынбү Калыкеевна эжекебизди чыкырабыз.

Сахна. Акырын “Фрунзем” деген ырдын үнү жаңырып турат. Ары бери баскан, көңүлдөрү көтөрүңкү адамдар. Арасында баары бар. Отургучта кыргыз интеллегенциясы отурат. (Маселен, А.Токомбаев, Б.Орусбаева, Ч.Айтматов, С.Байгазиев ж.б.). Жанынан өтүп бара жаткандар бири бири менен саламдашат. Сүйлөшүшөт.

Б.О.: Чынында кыргыз тили жөнүндө учурунда көп нерселерди жасаптырсыз. Бирок, ошолордун ичинен алгычкы Кыргыз Республикасынын Конституциясы кабыл алынып жаткандагы Сиздин карманган позицияңыз билинбегени менен бүт кыргыз элине жаккан.

А.Т. Ал кезди эстесем азыр денем дүркүрөп кетет. 1937-жыл эле республика өзүнүн алгачкы Конституциясын кабыл алып жаткан убак. Тактап айтканда, кыргыз тилинин мамлекеттик укугу үчүн күрөшүү аракеттери башталган кез. Мен ошондо алгачкылардан болуп, Конституциянын текстин түзгөн комиссиянын мүчөсү катары, кыргыз тилин мамлекеттик тил катары өзүнчө статус берип киргизүүнү көтөрүп чыккам. Бул көтөрүлгөн маселе күн тартибине курч коюлганына карабастан, жүргүзүлүп жаткан саясий идеологияга байланыштуу мага «улутчул», «контрреволюционер» деген айыптар тагылган. Мен ошондо 1937-жылы июнь айында болуп өткөн Кыргызстан Компартиясынын биринчи съездинде сөз сүйлөп, анда мага коюлган күнөөлөрдүн аргументсиз экендигин далилдеп, минтип айттым: «...Жаңы Конституцияны талкуулап жатканыбызда, комиссиянын мүчөсү катары мен сунушумду киргиздим, Конституциянын бир бөлүмүнө кыргыз тили мамлекеттик тил катары киргизилип, ал эми орус тили жалпы элдик тил катары колдонулсун деп. Анын үстүнө грузиндерде мамлекеттик тил катары грузин тили эсептелип азыр деле грузин тили мамлекеттик тил катары колдонулат. Мен ушунун негизинде гана өзүмдүн пикиримди билдиргем дедим. Бирок менин бул аракетимен тыянак чыккан жок. Акыры тил кыргыз тили үчүн абакка да отуруп келдим.

Б.О. Албетте, Аалыке өз учурунда эң сонун сунуш киргизгенсиз. Кандай болгон күндө да Сиздин бул эмгегиңиз карт тарых барактарынын беттеринде калат. Муун өсөт, өзгөрүлөт. Өзүңүз айтмакчы өмүрдөн өтүп кетсек, эл эмгектерибизден эскерери чындык иш. (Өз ара кобурашкандай элес калтырып сүйлөшүп калат.)

Ушул кезде нары жактан 3-окуучу чыгып:

Эне тилим – ыйык туткан сыймыгым,

Бабалардан жете келген сыйлыгым.

Тамчы суудай бапестелип сакталган,

Жүрөгүмдөн түнөк алган ыйыгым.

Эне тилде ой-жүгүртөм, сүйлөймүн,
Канат созо, ай-ааламга күүлөймүн.
Аалам менен алакалар түзүлүп,
Эне тилди энекемдей сүйөмүн.

Суусаганда, тамчы сыңар тамчылайт,
Чаңкоонду да, суусун сымал кандырат.
Чарчаганда, эргүү берет эс менен,
Жыргалдантып, анан демин алдырат.

Эне тилди, мен ардактап туу тутуп,
Тилим менен келе жатам мен утуп.
Жоолашканга сүр беремин дайыма,
Эне тилди өз үйүмдө кут тутуп.

Эне тилди энекемдей коргоймун,
Энекемдей эртеңкимди ойлоймун.
Ыйык туткан эне тилди ардактап,
Душмандардай алсыз өзүм болбоймун.

Эне тилим – кубат берчүү куралым,
Өзүң менен сыймыктанар убагым.
Керек болсо берер элем жанымды,
Жан ордуна келет тилди сурагым.

**Ч.А. Жай ордунан турат. 2-окуучу колуна кармап ойдө тургузганга жардам берет.
Бул академик Б. Орусбаева болот.:**

2-окуучу. Бүбүйна Орусбаевна Сизге бир нерсе керекпи?

4-окуучу. Жок. Жок ырахмат. Мынча болду мен да улуттук тил жөнүндө бир нерсе айткым келип турат. Учурунда улуттук тилге кимдер гана башын сайып, кимдер гана элинен, жеринен куулган эмес. Андай фактыларды чексизинен санасак болот. Бирок, анын азыр саноонун кечети жок. Совет мезгилинде биз бардык тараптан көп нерсеге жетиштик. Биз аны мезгилди, Кудайдын алдында тана албайбыз. Бирок бир өкүнүп, бармак тиштей турган бир жагдай бар. Ал өткөн мезгилдерде ... улут маселесинин татаал жагдайларын чечүүдөгү формализм, курулай ураандарга жамынып алып керт башынын кызыкчылыгын көздөө (карьеризм) жана волонтаризмдин кесепетинен улут аралык карым-катнаштын курч маселелерин жаап-жашыруу салты бекем орун алгандыктан, улуттук сезимге, анын айкын көрүнүштөрүнө – тил, маданият, тарыхый салт ж.б. дөөлөттүк байлыктарга үстүртөдөн мамиле кылуу өкүм сүргөндүгү белгилүү. **Бул абал эң алды менен улуттук тилге зор зыян келтирди.** Мындай абалдан чыгууга «кайра куруу», «демократия» саясатынын күч алышы зор өбөлгө болуу менен улуттардын жеке тагдырына байланышкан маселелер биринчи орунга чыкканы абдан жакшы болду.

5-окуучу кайратуу көтөрүңкү үн менен:

Кыргыз элин өз элим деп айтчулар,
Кыргыз жерин өз жерим деп басчулар,
Бытыранды урууларга бөлүнбөй
Бир жеңден кол, бир жакадан баш чыгар!

Узак мезгил сиңип келген сезимге
Урук, уруу керек чыгар кезинде...
Башында ой майдаланып баратса
Манас деген бабаң турсун эсинде.

Эл баалаган, эл шайлаган жакшылар
Элдин мүлкүн оп тартпасын алкыңар...
Так жүрсөңөр, ак жүрсөңөр ар иште
Дал ошончо көтөрүлөт баркыңар.

Эл байлыгын не кылсам да өзүмө...
Алам деген, жулам деген кезинде,
Жаңы гана бешке чыккан өлкөбүз
Жаш баландай дайым турсун эсинде.

Эмгекчи эл. Эл ичинде башчылар
Кай бириң карт, кай бириңер жашсыңар.
Бйман менен, ызат менен, иш менен
Бир жеңден кол, бир жакадан баш чыгар! (2жолу)

Бир жакшы обонду ыр керек.

А.Т.: Чынгыз сен азыркы замандын талабына ылайык мамлекеттик тилге байланыштуу курч маселерди козгоп, жүргөнүндү угуп күбө болуп жүргөнүм бар. Ошолордун ичинен жанагы 1987-жылы 4-декабрда өткөн кайсы бир илимий конференцияда доклад жасаганында жакшы маселелерди көтөрүп чыктың эле...

Ч.А.: (Баш ийкегилеп , оор үшкүрүнүп). Эээ...(Тизесин баса өйдө көтөрүлүп) Улуттук тил жөнүндөгү проблемага учурунда мен да катышып бир топ маселелерди көтөргөнүм да бар эле. Анткени, кылымдан кылым өтүп, кыргыз эли жер үстүндө жашап турганда, кыргыз тили жашай берет эмеспи. Улуттук тилдин статусуна байланыштуу республикалык жана борбордук массалык-маалымат каражаттары аркылуу бар катар интервьюларды берип, макалаларды жарыяладым. Бирок, ошолордун ичинде 1987-жылы 4-декабрда өткөн «Эмгек коллективинде патриоттук жана интернационалдык тарбия берүү» аттуу республикалык илимий-практикалык конференцияда жасаган докладымда өзгөчө мааниге ээ болгон олуттуу маселе тил маселеси экенин баса белгилегем. Ошол кездеги саясатка ылайык, башка улуттар менен катар кыргыз тилинин статусун конституциялык жактан бекемдөөнү ойлонушубуз керек экендигин күн тартибине каттуу койгом. Ал үчүн ... баштапкы уюткуга – баарыдан мурда бала бакчалар менен мектептерге ээ болуу зарылдыгын эскерткем.

7-окуучу:

Эне тилдин ар бир сөзү сүйлөмү,
Эч табылгыс бак-таалайдын ирмеми.
Эне тилде эркелетип апакем,
Эне тилде таанып билгем дүйнөнү.

Эне тилсиз кантип болсун жашамак,
Эне тилсиз жүрөк кантип жашарат?
Эне тилде кудайыма сыйынып,
Эне тилде арнайм кызга махабат.

Эне тилим дастанымдай бүтпөгөн,
Эне тилди уксам толкуп күчтөнөм.
Удургуган сезимдерди жамынып,
Уктасам да эне тилде түш көрөм.

Энчи болуп бизге калган эскиден,
Эне тилим - байлык, кенчим деп билем.
Өлсөм дагы көргө кирген кезимде,
Өз тилимде сурак берсем деп жүрөм!

Ч.Айтматовдун «Ысык-Көл» деген ырына бий

Б.О.: Кана, Советбек, Сиз эмне демек элеңиз? Бүгүнкү кыргыз тилинин абалы жөнүндө кандай ойлоруңуз бар?

С.Б.: Албетте, Сиздердин кыргыз тили үчүн жасаган эмгегиңиздер Ала-Тоодой. Бирок, бүгүнкү күнгө чейин моюнга алышыбыз керек, көкүрөктү жалындай каптап, көөдөндү өйүткөн бир кемчилдиктен кутула албай келебиз. Маселен мен публицист- окумуштуу катары төмөнкүлөрдү айткым келет. Кыргыз тили кай бир пенделердин кайдегерлигинен азап чегип, өз Ата Мекенинде арыш керип өркүндөп өсө албай отурат. Мен Кыргызстандан кыргыз тилине кайдыгер академигин көрдүм. Кыргыз тилине кайдыгер көз менен караган министрди, депутатты көрдүм. Эне тилин унуткан Бишкектик Такинди көрдүм. Эне тил деп күйбөгөндү Оштон көрдүм, ошондой эле немени соттон көрдүм. Эне тилин сүйбөгөндү Чүйдөн көрдүм, ошондой эле маңкуртту үйдөн көрдүм. Канткен менен келечектен үмүтүм чоң. Сиздердей Ата-Журтуна, мекенине, улутуна, улуттук тилине күйгөн азаматтар жок эмес деп ишенем. Алар бар үчүн кыргыз тили кылымдан кылымга сакталып келе жатпайбы.

Ч.А.: Сөзүңүздүн калети жок, Советбек Байгазиевич. Үмүт алдабайт. Ушул кезге чейин кыргыз эли чоң үмүт менен күн өткөрүп келген. Келечектен үмүт үзбөйлү. **(Пауза. Акырын баш көтөрүп)**

8-окуучу:

Мына бул жер, күн, тоо-таш, аалам, асман,
Миң жылдар, миң кылымдар картайбады.
Малынды заман канга, жер өрт алды,
Эр өлдү, кылыч сынды, күн карарды...
Канча ирет хан алмашты, эр таймашты,
Калк тозду, илең-салаң журт которду.
Канча ирет кыргыз туусу жерде калды,
Кыргыз тил картайбады, жоголбоду!

Ааламды түтүн каптап боз үй күүдү,
Асмандай тулпар өлдү атырылган.
Абайлап кыргыз тилин келгендиктен,
Асаба желбиреди Манас сайган!

Башынан бакыт тайып эл кырылды,
Бөрү, ит, жору журтту шимшип калды.
Бабалар жер жамынбай калса дагы,
Бал-шире даамданган тили калды!

Мекен жөнүндө бир обондуу ыр. Букаев Жанбала “Кыргызстаным”

9-окуучу:

Мага жашоо, өмүр берген адамды,
Кыргыз тилде атап келем «энелеп».
Тил бар үчүн жашоо – жашоо аталып,
Тил бар үчүн Ата Мекен керемет!
Мекен менен эл жүрөгү бир согуп,
Тил тутантты алоолонгон өрт болуп.
Тил аркылуу бир киндикке туташты,
Азыркы муун, эртеңки муун, эски муун.

Жүрөк үнүн жүз чакырым угузуп,
Сезим туйлайт, сезим балкыйт, сүйүнөт..
Көкүрөктү толтурган ал сезимди,
Кыргыз тилде атаганбыз «сүйүү» деп!
Сүйүү болгун, жер бетинде күлкү бол!
Далай үйгө отун жаккын коломто.
Таштай болгун кыргыз жерге орногон,
Жерде жашоо жоголмоюн жоголбо!.

(Ак элечек кийген аял заты жай басып келет)

Умай эне: Жанатан бери кыргыз тилинин бир кылымдык тарыхына саресеп салып келдик. Мен кыргыздын деген атуулдарыбыз улуттун тили үчүн жанын канжыгага байлап ар түрдүү тарыхый кырдаалдарды башынан өткөрүшүптүр. Демек, Сиздер үчүн, жалпы кыргыз үчүн Ата-Мекени ыйык, кыргыз үчүн Ала-Тоосу ыйык, кыргыз үчүн Манасы ыйык, кыргыз үчүн ак калпак, ак элечеги ыйык, Кыргыз үчүн боз үйү ыйык, кыргыз үчүн энеси ыйык, кыргыз үчүн эне тили ыйык!!! Ааламда ыйыктарга бай кыргыз деген улут жашап турганда түндүгү көктү тиреп, бийик көтөрүлүп, керегеси кең болуп, асабасы күн желеси менен кошо желбиреп турсун! Ушул улуу тилектерди көкүрөгүнө кыт кылып уюту ала турган бешиктеги бала болсун!

(Ушул учурда түндүк, желек көтөргөн жигиттер сахнага киришет.)

Аруу тилектерге жеткизген улуу жолдорубуз байсалдуу, ак жолтой болсун!
Оомийин! Ата-бабаң өткөн элинди сүй, Түптүү кыргыз элинди сүй, Элин сүйгөн эне тилинди сүй, Ата Мекенге, элге, Эне тилге Кошой, Бакай, Манастай күй!

Алып баруучу: Эмесе, “Кыргыз тил-кыргыз элинин улуттук тили, улуттук маданияттын очогу” аттуу салтанаттуу кечибизге аягына келип жетти көңүл бурганыңыздарга чоң ырахмат. Көрүшкөнчө, аман болуңуздар

Аягы

Предмет: Кыргыз тили

- Сабактын темасы:** Улуттук кийимдер
- Сабактын тиби:** Жаны материалдарды түшүндүрүү
- Колдонулууч методдор:** Жекече иштоо, байкоо жүргүзүү, изилдөө, баяндоо, көрсөтмөлүү методу.
- Сабактын жадыбалышы:** сөздүктөр, улуттук кийимдин түрлөрү, барак, дептер, калемсап, китеп.
- Сабактын максаты:** Окуучулар буларды билишет;
- улуттук баш кийимдин түрлөрүн атап берүү;
 - алар эмнеден жасалаарын;
 - алардын аттарын жазышат;
- Өнүктүрүүчү:** - улуттук кийимдер тууралуу ырларды ырдашат
-сүйлөмдөрдү жазышат.
- Тарбиялоочу:**- улуттук кийимдин мааниси тууралуу айтып бере алышат
- улуттук кийимдерди сыйлашат
- Сабактын жүрүшү:** 1) Уюштуруу бөлүгү
- Мугалим:** Балдар, биз бүгүнкү сабакта кыргыз элинин улуттук кийимдери менен таанышабыз. Ал үчүн сүрөт боюнча сабакта эмне жөнүндө сөз болорун айтып бергиле.
- Окуучулар:** Ак калпак, тебетей, малакай, топу деп жооп беришет.
- Мугалим:** Анда эмесе биз сөздөрдү, сөз айкаштарын эсибизге тугуп алалы.
- Кийиз-войлок
Парча-парча
Кездеме-ткань
Тери-кожа, мех
Тукаба-плюш(шёлковая ткань с ворсом)
Корно-мерлушка(мех из шкуры ягнёнка)
- Мугалим:** Сөздүктөгү сөздөрдүн аталыштары биздин бүгүнкү сабакта кездешет. Анда эмесе алдыңардагы кагазды колубузга алып, бүктөө жолу менен чеберчилигибизди баштайбыз.
- М-** Бул барак канча бурчтук?
О- Бул барак төрт бурчтук?
М- Баракты тең экиге бөлүп бүктөйбүз, канчага бөлүндү?
О- Тең эки үч бурчтуктан бөлүндү.
М- Так ушул жол менен карама каршы жактарын бириктирип бүктөйбүз. Канча бурчтуктан канчага бөлүндү?

О- Үч бурчтуктан 4 кө балүндү
(Бүктөө жолу менен күйнөк жасалат)

Мугалим: Балдар көңүл бөлүп карагылачы, биз жасаган буюм кыргыз кийимдердин эмнесине окшоду?

М: Желекке оймо чийме тушуробуз.
(Окуучулар оймо чийме тартышат)

М: Балдар желек эмнеден жасалат?

О: Желек кездемеден жасалат
(мугалим доскага сүйлөмдү жазып коёт. Окуучулар дептерге жазышат)

(көнүгүү жасалат)

Бирден саап бээлерди,
Кымыз бышкан энелер.
Нак кымыздан тойгончо,
Ичип көргөн белегер.

Тээ тетиги кыядан,
Ат тизгинин тарталбай.
Кымыз ичкен агалар,
Таттуулугун пай-пай-пай.

М: Балдар келгиле ушул көйнөгүбөздү бүктөө жолу менен башка буюмга айландырайлы. Эмнеге окшоду?

О: Өтүккө

М: Өтүк эмнеден тигилет?

О: Өтүк кайыштан тигилет?

Мугалим же окуучу доскага чыгып сүйлөмдү жазат. Калган окуучулар дептерге жазышат.(физминутка , көнүгүү жасалат)

М: Эми балдар бүктөө жолу менен дагы бир кийимди жасайбыз. Эмнеге окшоду көрсөткүлөчү?

О: Калпакка окшоду

М: Калпак эмнеден жасалат?

О: Калпак кийизден жасалат

М: Кийиз эмнеден жасалат?

О: Кийиз жүндөн жасалат

М: Жүн эмнеден алынат?

О: Жүн койдун, эчкинин терисинен алынат.

Китептен 3-5-көнүгүүлөр аткарылат.

6-көнүгүүнү окуучулар окушат

(“Ошол да тоолук кыргызбы”- ыр ырдалат).

Кыр кырлап боз уй тикпесе,

Кызытып кымыз ичпесе.

Ошол да тоолук кыргызбы,

Калпагын башка кийбесе.

Кыр-кырда жылкы кишинеп,

Казанда турбаса бышкан эт.

Ошол да тоолук кыргызбы,

Небере минбесе, балдары минбесе небере

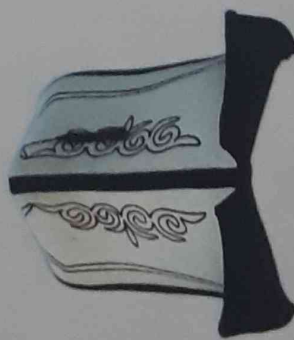
минбесе кысырек.

Бышыктоо: Бышыктоо суроо жооптор аркылуу жүргүзүлөт.

Баалоо: Эң мыкты жооп берген балдарга “калпак” мыкты жооп берген балдарга “комуз” берилип бааланат.

Азаматсын

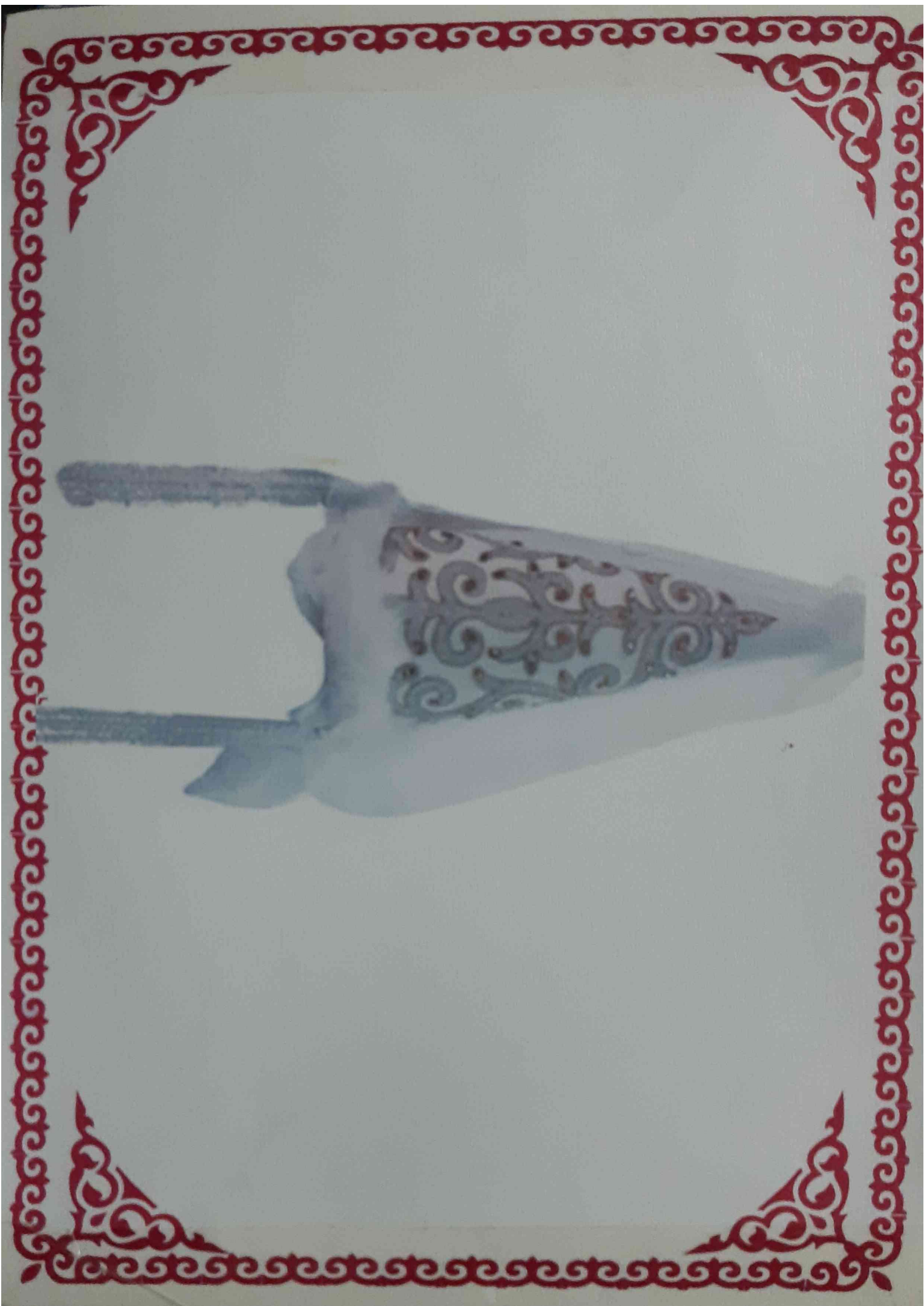

Азаматсын

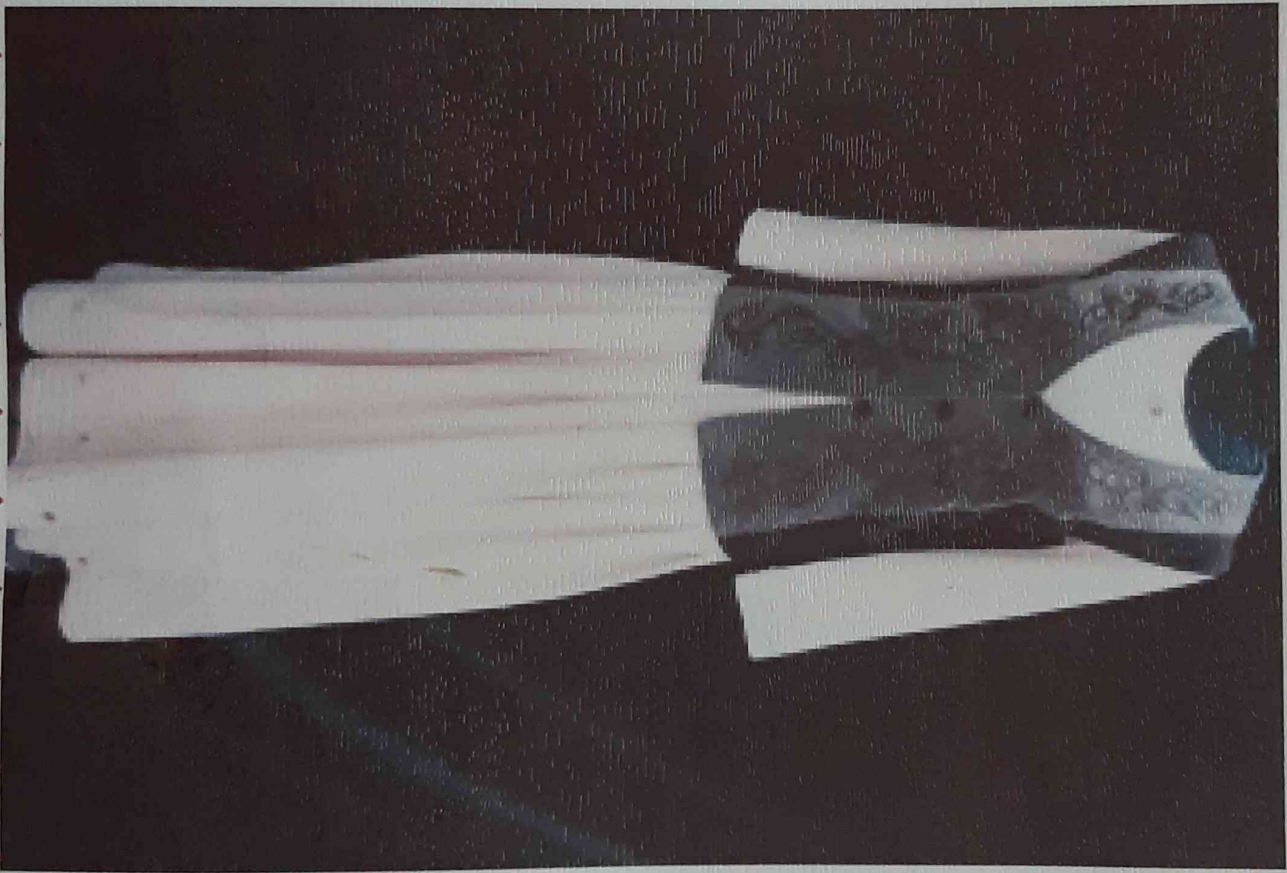

Ат
жабдыктары.

„Жм

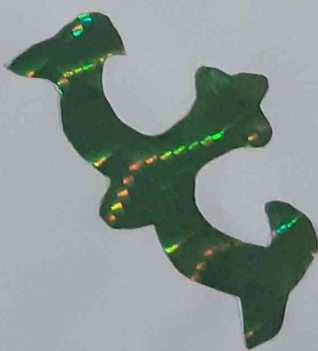
адралдын

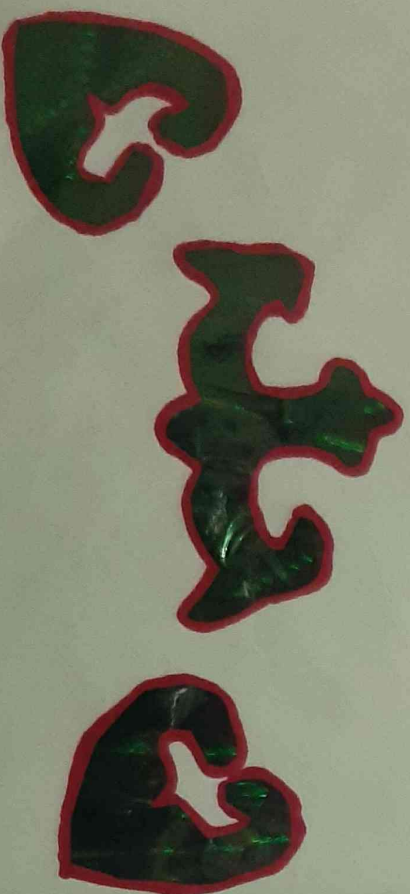
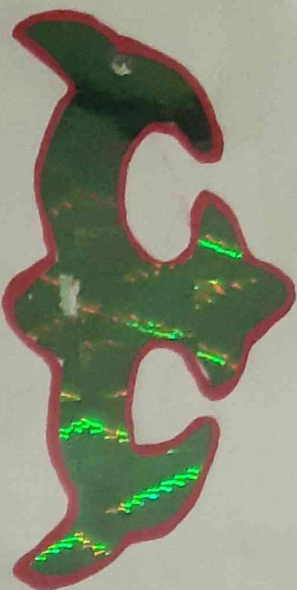
кандолмы.“

Ам

жасууларды

Жүгөн

Ат башына катылгуучу жабдык. Кыргызда жүгөндүн ормо Жана кайыма (кайыш) түрү болгон. Ормо жүгөн ичке тал так тилинген кайыштардан 5, 7, 13 орум болуп кайыма же кайыш жүгөн. Эки элидей жазы тилинген эки кат кайыштан четтери ичке көк, тарамыш же кайыш менен кайылыгы жасалган. Ормо жүгөн эркек минген атка, кайыш жүгөн көбүнчө аял минген атка катылган. Кайыш жүгөндүн онтой жана урунт жерлеринин бардыгы күмүш, жез болгон кунпалар менен кооздолгон. Ал кунпаларга ар кандай оймо-чийме салынган бермет шурулар чөгөрүлгөн күмүштөлгөн жүгөндөр кыргыздын колдонмо иск-босулун эң сонун эстеликтеринен Жана жаак, тумшук, сагалдырык, саган байлооч, ишме, конул тарткыч, суулук, ооздук деген бөлүктөрдөн турат да, суулуктун эки учу бекитилип, анын атталар жакшы тогосуна кайыш же кыл чылбыр байланат. Жүгөндү азыр мал чарбасында иштеп, ат мингендер урунат.

Ичмек

Кыргыздын ат жабдыктарына ээр, үзөңгү (Боосу менен) канжыга, комолдурук, куюшкан (куткуну менен) басмайыл, желдик, тердик, ичмек, жүгөн, нокто, көрпөчө, ат жабууж. б. кирет. Ичмек аттын жонун эрге сурдурбөй чоор болуудан сактайт, терин синирет. Ичмек негизинен мурда кийизден жасалган. Муну археологиялык изилдөөлөр көрсөттү. Кыргыздын ат жабдыктары эң мыкты жасалган, Жана ушул күнгө чейин сапатын жоготкон эмес.

Ичмек

Желдик

Желдик

Желдик, каптырга - ээр- токумдун бир бөлүгү. Ал тердиктин үстүнө коюлуп, ээрдин эки капталына кынала өлчөнүп, бир нече катталып катуу шыртылган кийизден жасалат. Анын сыртына көбүнчө булгаары капталат. Желдик бири бирине эки кайыш менен кошоктолуп, ээрдөн башка болот.

Тердик

Тердик

Ат жабдыктын бир бөлүгү;

Эрдin астына, ичмектин үстүнө

салынуучу токум. Унаанын (ат, эшек,

Өiүз, ТӨӨ ж.б.) жонун эрге сүрдүрбөй,

жоор болудан сактоо үчүн, терди

синдирүү Жана ээрдик каптал

жыгачтарынын жонго түшүүчү басымын

жеңилдетүүгө ылайыктаган.

Тердик алгач 2- кабаттан жасалган.

Тердик: аял же эркек эрге арналышы

боюнча айырмаланып, аялдардыкы

кооздолуп, кыргактары саймаланган

баркыт же манат менен кобоолонот, кээде

күндүздүн териси менен кытатталып,

140-150*50-60 см, 90-100*50-55 см

өлчөмүндө жасалат.

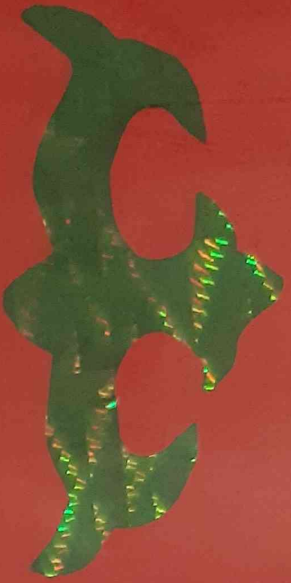

Басмайыл

Басмайыл

Басмайыл унаага токулганы бекитүү үчүн колдонулуучу жабдык. Басмайыл көбүнчө атайын өрүлгөн кайыштан жасалып эки учуна жез, коло, темир д.у.с. материалдан тогоо кадалат. Унаага тартканда үстү ж алгынан алгынчу тогоосуна ичке кайыш боо улаштырылат. Басмайылга көрпөчө бастыргыч кошо тагыллат.

Ээр

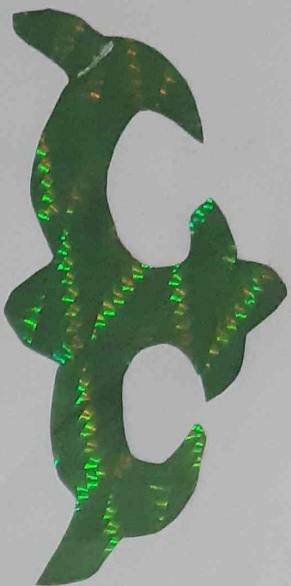
Ээр ат жабдыктардын бири. Үзөңгү, куюшкан, айрым учурда көмөлдүрүк шагылдар, унаага басмайыл менен бекитилет;

ал унааны жоор болуудан сактайт; Унаа минген киши учун отургуч милдетин аткарат. Ээрдин негизги

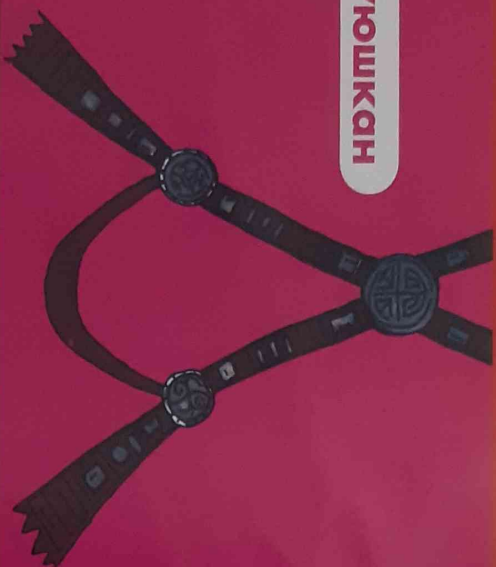
бөлүктөрү: кашы, каптал жыгачтары, чарасы же карсаны (отуруучу жери). Ээрдин каптал жыгачтарынын алдынкы менен арканкы жактарына тогоолор бекитилип, аларга көмөлдүрүк менен куюшкан байланат. Ээрдин каптал

жыгачтарынын төмөнкү бөлүгүнүн орто ченинен үзөңгү, боо өткөрүлө турган тешикке жасалат. Кыргыздарда ээр унаанын түрүнө карай ат ээр, эшек ээр (чом) озуу ээр же жүктөшүүгө ыңгайлаштырылган ынырчак деп бөлүнөт; Ат ээрдин дан баш (нан баш), куш баш, ак канкы (саяк ээр), кучмач, аскер, темир ж.б. түрдөрү белгилүү балдар учун жасалган ээр айырман деп атала, жыгач ээрди атайын жыгач устадар жасайт; зөргөрдөр кооздойт.

Куюшкан

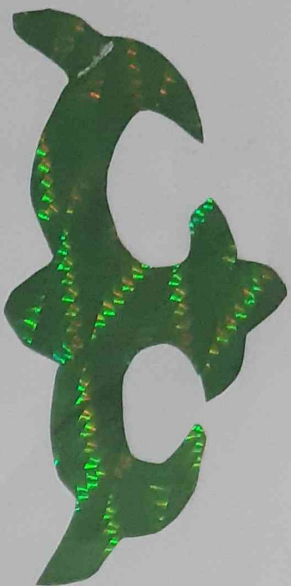
Кыргыз менен ат

Кыргыз эли пайда болгон күнүнөн,
Атты баалайт, атты сүйөт дилинен.
Көзгө сайса көрүңбөгн түндө да,
Атын тааныйт кишинеген үнүнөн.

Ай талаада жерди жарып күнү-түн,
Мейли жүз ат, мейли мин ат жүтүрүсүн.
Ар бир кыргыз ал аттардын ичинен,
Айта белгест өз атынын дубүрүтүн.

Түп күрүндө жылдар менен айлардын,
Түшөт эске ат үстүндө калган күн.
Ат жалында кыргыз бала төрөлүп,
Ат жалында тили чыккан балдардын.

Кыргыз бүгүн баскан жолун тактасан,
Достугунан жанылды эле ат качан.
Ат болбосо Алатоого жетпелбай,
Жоголмокпүз жолдо калып капкачан,
Азыр деле канат болуп бере алат.
Ат урутун карегиндей сактасаң.

Кыргыз менен ат

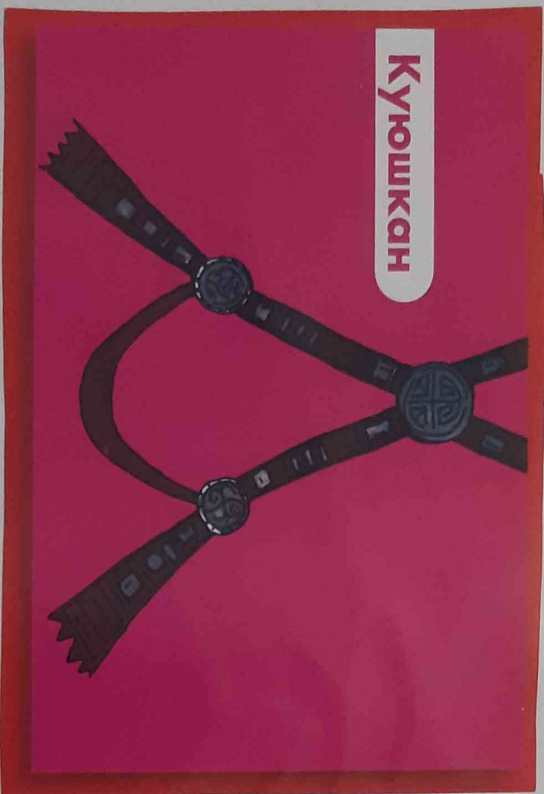
Кыргыз эли пайда болгон күнүнөн,
Атты баалайт, атты сүйөт дилинен.
Көзгө сайса көрүнбөгөн түндө да,
Атын тааныйт кишинеген үнүнөн.

Ай талаада жерди жарып күнү-түн,
Мейли жүз ат, мейли мин ат жүтүрүсүн.
Ар бир кыргыз ал аттардын ичинен,
Айта белгест өз атынын дубүрүтүн.

Түп күрүндө жылдар менен айлардын,
Түшөт эске ат үстүндө калган күн.
Ат жалында кыргыз бала төрөлүп,
Ат жалында тили чыккан балдардын.

Кыргыз бүгүн баскан жолун тактасан,
Достугунан жанылды эле ат качан.
Ат болбосо Алатоого жетпелбай,
Жоголмокпуз жолдо калып капкачан,
Азыр деле канат болуп бере алат.
Ат урутун карегиндей сактасан.

Куюшкан

Үзөңгү

Камчы

Көрпөчө

Көмөлдүрүк

Ат

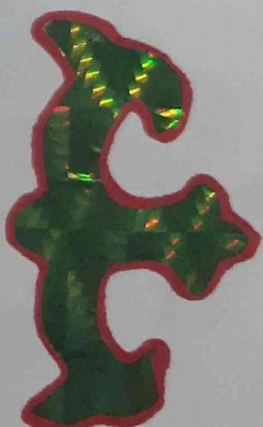
Анабыз "Канас" орамбырдың,

"Кекелура" атыңдай.

Ақ Сарғыздың жорық атыңдай,

Қымысқа бізді дауытады.

Am dōco zep kylyc dōr,
Agayym kylyc oymgav.
Hendepet jebily wawalla,
Jilydōyic dūge yuc dōr.

Зүгэмн КЫРГАК ЭМӨН,

Ам үн жээрчт коңолон.

Кыргыздын жомарт балдары,
Ам кабышта эн оозон.

Тема:

Аалам алпы-Айтматов

Тил-улуттун кубанса
кубанычы, кайгырса
кайгысы жана акыл-эси.
Тилсиз улут болбойт.

Ч. Айтматов

ЧЫҢГЫЗ АЙТМАТОВГО

94 ЖЫЛ

Сабактын максаты:

Билим беруучулук:	Өнүктүрүүчүлүк:	Тарбия берүүчүлүк:
<p>Ч.Атматовдун өмүр жолу жана чыгармалары жөнүндө кенири маалымат алышат.</p>	<p>Улуу жазуучунун эмгектерин , сыйлыктарын, наамдарын билишет. Өз ойлорун эркин, далилдеп айталышат. Берилген суроолорго жооп беришет</p>	<p>Патриоттуулук сезимдери ойгонот жана мекенди сүйүүгө тарбияланат.</p>

ЧЫҢГЫЗ АЙТМАТОВ

Айтматов Чыңгыз Төрөкулович 1928-жылы
12-декабрда Талас облусунун
Кара-Буура(мурунку Киров) районуна
караштуу Шекер айылында жарык дүйнөгө
келген.

*Атасы-Төрөкул Айтматов
кыргыз өкмөтүнүн эң жогорку
эшалонундагы мамлекеттик
кызматкер болгон.*

*Апасы-Нагима Хамзаевна
татар улутунан.*

Атасы жөнүндө төмөнкүлөрдү эскерет

Чыңгыз Айтматов өз атасы менен болгон өтө жаш чагын төмөнкүдөй эстейт: "Атам мага ар дайым көз алдыма мындайча тартылат: капкара коюу чачы, ошол көмүрдөй кара чачтын бир жериндеги кашкайган бөлүгү, талаага кийген көйнөгү, кончу узун булгаары өтүгү... Атам көбүнчө кош ат чегилген араба менен жүрчү. Арабада киши отурууга ылайыктап отургуч бекитип, аны тери менен каптатып коюшкан эле. Атам болсо дайыма арабанын артында отурчу, алдыда – арабакеч.

Чыңгыз Айтматов "Саманчынын жолу" повестинде мындай эпиграф колдонот: "Ата, мен сага эстелик тургуза албаймын. Сенин кай жерге көмүлгөнүңдү да билбейм. Мына ушул эмгегимди атам Төрөкул Айтматов, сага арнаймын". Бул атасыз өскөн баланын эң чоң арманы эле.

Чыңгыз Төрөкулович Айтматов

1928-жылы 12-декабрда азыркы Кыргыз Республикасынын Талас облусунун Киров районуна караштуу Шекер айылында мамлекеттик кызматкердин үй-бүлөсүндө туулган. Ал кезде Шекер айылы СССРдин РСФСРинин Кыргыз АССРинин Талас кантонунда болчу.

1942-жылы II Дүйнөлүк согуштун кесепетинен Чыңгыз Айтматовго мектепти убактылуу таштоого туура келет. Ал убакта Айтматов 14 жашта эле. Шекер эли аны кат-сабаттуу болгондуктан айыл өкмөтүнүн катчысы кылып шайлап коёт.

Ошол кезде жаштардын арасында кирилче кат тааныган улан-кыздар саналуу гана эле (калгандары кыргыздын арапча же латынча жазмаларын билишкен). Жаш Чыңгыздын башына кыйынчылыктар түшөт. Бирок ал баарына ныдамкайлык менен туруштук бере алды..

Андан кийин ошол эле согуш жылдарында райондук салык чогултуучу болуп иштейт. Айыл калкынан салык чогултат. Бирок согуш маалында ага салык чогултуу онойго турган жок. Бир жылдан кийин, 1944-жылы август айында бул ишин өз эрки менен таштайт да, тракторлук бригаданын эсепчиси болуп иштейт.

1946-жылы, сегизинчи классты аяктагандан кийин Жамбылдагы зооветеринардык техникумга окууга өтөт.

САНЖАР

АСКАР

ЭЛДАР

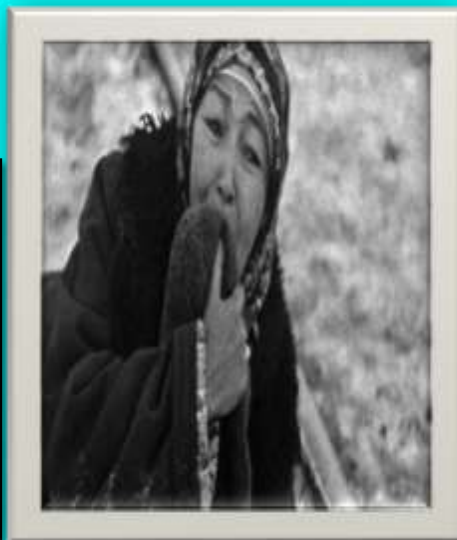
ШИРИН

Үй-бүлөсү

ЧЫГАРМАЛАРЫ:

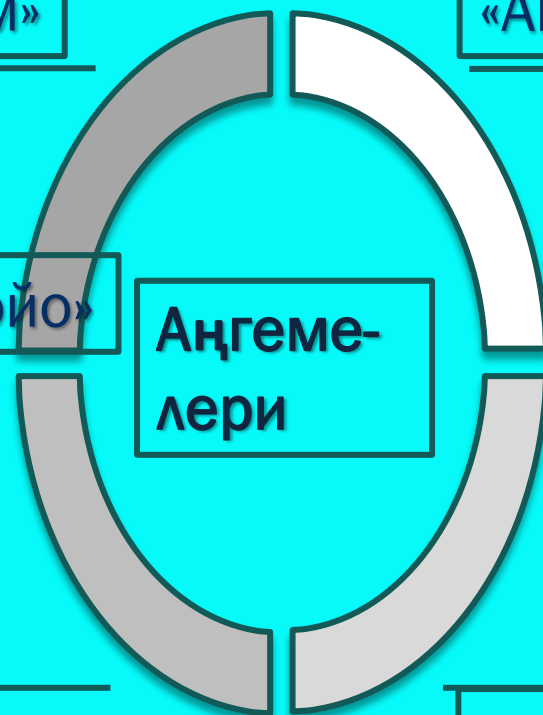
«Балалыгым»

«Гезитчи Дзюйо»

«Бахиана»

Аңгемелери

«Ак жаан»

«Түнкү суу»

«Асма көпүрө»

Чыгармаларынын басылышы

АНГЕМЕЛЕРИ:

- **«Газетчик Дзюйо»** – **«Кыргызстан»** альманахы
1952-жыл, №2 саны;
- **«Ашым»** – **«Кыргызстан»** альманахы, 1952-ж. №2 саны;
- **«Ак жаан»** – **«Советтик Кыргызстан»** газетасы,
1955-ж. №3 саны;
- **«Асма көпүрө»** – **«Советтик Кыргызстан»** газетасы,
1955-ж. №12 саны;
- **«Түнкү сугат»** – **«Советтик Кыргызстан»** газетасы,
1955-ж. №3 саны;
- **«Ботогоз булак»** – **«Советская Киргизия»** газетасы,
1960-ж. 30-ноябрь, 8-декабрь;
- **«Кызыл алма»** – **«Известия»** газетасы, 1964-ж. 1-январь;
- **«Атадан калган туяк»** – **«Советтик Кыргызстан»**
газетасы, 1968-ж.;
- **«Кайракта»** – **«Советтик Кыргызстан»** газетасы, 1954-ж.

Чыгармаларынын басылышы

РОМАНДАРЫ:

- **«Кылым карытар бир күн»** – «Новый мир» журналы, 1980-ж. №11
- **«Кыямат»** – «Новый мир» журналы, 1986-ж. №6,8,9
- **«Кассандранын эн тамгасы»** – «Знамя» журналы, 1994-ж. №2
- **«Тоолор кулаганда»** – «Дружба народов» журналы, 2006-ж.

ДРАМАЛАРЫ:

- **«Фудзиямадагы кадыр түн»** – «Чыгармачылык сахна» жыйнагы, 1977-ж. №2

ПУБЛИЦИСТИКАЛАРЫ:

- **«Манас атанын ак кар -көк музу»** – «Огонек» журналы, 1975-ж. №19
- **«Эне тил тагдыры»** – «Кыргызстан маданияты» журналы, 1987-ж.

КААРМАНДАР СҮЙЛӨЙТ

1977-ЖЫЛ «АК КЕМЕ» КИНОФИЛЬМИ РЕЖИССЕРУ БОЛОТ ШАМШИЕВ

«ГУЛСАРАТ» КИНОТАСМАСЫНАН

1965-ЖЫЛ «БИРИНЧИ МУТАЛИМ»

КИНОТАСМАСЫ

РЕЖИССЕРУ МИХАЛКОВ-КОНЧАЛОВСКИЙ

САЯКБАЙ МЕНЕН ЧЫНГЫЗ

*Канетимин кандаш тууган
түнкү элге,
Калың түрктөр Чыкебизди
күткөндө,
Ооба, мурда болуп түшкө
кирбестей,
Окшоду бейм төрүнө кут
түшкөнгө.*

Уркаш Мамбеталиев

Чыңгыз – поэзия чеберлеринин ырларында

*Биздин Чыңгыз калеминен
тамамат бал,
Дүйнө элинин бүт тилине
жагат ал.
Ар бир жазган чыгармасы
туу болуп,
Адамзатка чырак болуп
жанат ал.*

Сейит кызы Адилет

Кантип тоону жамгыр менен шамалдан,

Калкалашка болоор экен, адамдар?

Тоомунда кылымдардын тогошкон

Толгон жүктү аркалаган адам бар.

Үрүниса Маматова

2008-жылы 16-майда Татарстанда сапарда жүргөн чагында бөйрөгүнүн иштебей калганына байланыштуу жазуучуну Германиянын Нюрнберг шаарынын ооруканаларынын бирине жеткиришет.

Ал жакта **2008-жылдын 10-июнунда** пневмония оорусунун кесепетинен жазуучу көз жумду.

Маркумдун сөөгү Кыргызстандагы Чүй облусундагы Аламүдүн районуна караштуу Чоң-Таш айылындагы «Ата Бейит» көрүстөнүнө коюлду.

АЙТМАТОВ
ЧЫНГЫЗ ТӨРӨКУЛОВИЧ

***Кыргыз деген кылым кезген калк
эле,
Кыргызымда Чыңгыз деген бар
эле.
Кыргыз атын таанытып бүт
ааламга.
Кыргыз үчүн Чыңгыз өчпөс шам
эле.***

***“Адамга эң кыйыны-күн сайын
адам болуу”,***

***Деп айткан Чыңгыз атам эң
оболу.***

***Адамдык касиетти сактап ай
билип,***

***Кыргызым бар бололу, бир
бололу.***

«БИЗ ДҮЙНӨНҮ ӨЗГӨРТТҮК,
ДҮЙНӨ БИЗДИ ӨЗГӨРТТҮ»

ЧЫҢГЫЗ АЙТМАТОВ

*• Арт ыңда сүрөт үң бар киноң калды,
Ааламга т арт ууладың буларды.
“Ат адан калган т уяк” арман айт ып,
Ар улут жарат ат го жаңыларды.*

*• Жамийлаң жапжаш бойдон дагы калды,
Жакт ырат окурмандар Даниярды.
Кыпкызыл бышкан бойдон алмаң т урут ,
Кыйылбай т ашт ап кет т иң сен буларды.
Кет ем деп, кейип-кепчип ойлондуңбу,
Калт ырып эли-журт уң, курбуларды.*

*• Таш боор ажал алып кет т и Чынгызды,
Таш т үшкөндөй кайгы баст ы кыргызды.
Толгонайдай боздоп нечен энелер,
Тоо көчкөндөй санаа баст ы кыргызды.*

*• Өзүңдү т ирүү сезип журт уң жүрөт ,
Өзгөчө көңүл бөлүп чыгармаңа.
Дүнүйө т аанып билген ат ың калды,
Дүйшөнүң, Бет ме-бет иң, Кызыл алма*

АКБАРАНЫН КОЗ ЖАШЫ

***Чыңгыз ага т ирек болуп кыргыз калкка,
Чыгармаң т үнөк алды ар бир ж анда.
Дүйнөнү дүңгүрөт үп арабызда,
Жашай бер, сен жүрөкт ө Чыңгыз ат а!***

**КӨҢҮЛ БУРГАНЫҢЫЗДАР
ҮЧҮН ЧОҢ РАХМАТ!**